

METAFÍZÍČÍN GŮZELLİĖİ

JEAN GRONDIN

VakıfBank Kültür Yayınları: 0430
Felsefe: 041

METAFİZİĞİN GÜZELLİĞİ
METAFİZİĞİN HERMENÖTİK
ESASLARI ÜZERİNE BİR DENEME
JEAN GRONDIN

Özgün Adı
La Beauté De La Métaphysique:
Essai Sur Ses Piliers Herméneutiques

Türkçesi
Özkan Gözel

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü-Son Okuma
M. Halit Çelikyön

Kitap Editörü
Melikhan Kirazozğlu

Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kapak
Yümna Sarıkaya

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No:7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2025
© Jean Grondin, 2019
© Les Éditions du Cert, 2019

ISBN 978-625-5848-52-9

*Kitabın Türkçe yayın hakları Introtema
Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek
şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar
dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve
mali hakları saklıdır.*

All Rights reserved.

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0 212 412 1700
www.mega.com.tr - info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Aralık 2025

METAFİZİĞİN GÜZELLİĞİ

METAFİZİĞİN HERMENÖTİK
ESASLARI ÜZERİNE BİR DENEME

JEAN GRONDIN

TÜRKÇESİ
ÖZKAN GÖZEL

JEAN GRONDIN

1955 Kanada doğumlu felsefeci. Çağdaş felsefenin önde gelen isimlerinden biri olarak Alman felsefesi, metafizik ve hermenötik alanlarına yaptığı özgün katkılarla tanınmaktadır. Hermenötik ve anlam felsefesi üzerine çalışmaları uluslararası düzeyde yankı uyandırmış; eserleri birçok dile çevrilmiştir.

Hâlen Montréal Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde profesör olarak görev yapmaktadır.

ÖZKAN GÖZEL

Felsefeci, yazar, mütercim. Ağırlıklı olarak "Kendilik Ontolojisi" diye adlandırdığı alanda araştırmalar yapmaktadır. Çalışma alanları arasında çağdaş felsefe, ontoloji, metafizik, fenomenoloji, etik, tasavvuf, teknoloji ve sanat yer almaktadır. Hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesidir. A. Comte, E. Levinas, M. Barbier, M. Blondel, J. Grondin, E. Bréhier, P. Aubenque gibi düşünürlerden yaptığı tercümelerin yanı sıra birçok telif eseri bulunmaktadır.

Markus ve Sophie'ye

*Tüm bu sefaleti değil ama
baki kalan güzelliği düşünüyorum.*
Anne Frank

İÇİNDEKİLER

Giriş: Metafizik ve Pre-Metafizik	11
I Metafizik Düşüncenin Esasları	19
II Metafiziğin Zemini: Güzellik	37
III Felsefenin Kökeni Olarak Metafizik	59
IV Ya Kötülük?	73
V Şeylerin Güzelliğini Temaşaya Dair	87
VI Leibnizci Metafiziğin Hermenötikteki Mümkün Mirası	107
VII Tarihselcilikten Sonra Metafizik Nasıl Mümkündür?	127
Sonuç: Metafizik ile Hermenötiğin Dayanışması	135
Dizin	135

GİRİŞ

METAFİZİK VE PRE-METAFİZİK

Yaptığımız her şeyde metafizik var. Başkasıyla, çevreyle, kendimizle, öteyle veyahut da ona ilişkin sükûtle ilişkimizde iptidai bir dünya anlayışı yatıyor çünkü. Bu anlayış temel kanaatlerimizi, değerlerimizi ve umutlarımızı besliyor. Bu metafizik, şeylere yaklaşma ve kendimizi onlar tarafından muhatap alınmaya bırakma tarzımızla alakalı olduğundan, düşünüme ve özbilince ancak nadiren konu oluyor. Kendisi için geliştirebilir bu metafizik. O zaman tam teşekküllü metafizik olur. Doğu'da olduğu kadar Batı'da da bütün önemli filozoflar böyle bir metafiziği geliştirmişlerdir. İki tip metafiziği yani “tam teşekküllü” metafizik ile eşyaya duyarlılığımızı kuşatan sessiz metafiziği ayırt etmek için bu ikincisini *pre-metafizik* olarak adlandırılabiliriz – *pre-metafizik* yani henüz geliştirilmemiş veyahut da gelişmiş bir metafiziği, bunu bilmesi gerekmeden, önceden varsayan bir metafizik. *Metafizik* terimi, tutarlı ve rasyonel bir metafizik düşünce geliştirmekten ibaret olan bilhassa teorik mahiyetteki çabaya hasredilebilir. Gerçi etraftaki sağır edici faydacılığın beklentisi o yönde olsa da metafiziğin utanmaması gereken teorik bir yönelimdir bu. Zira insan hay-siyetinin, bilimin ve eğitimin temelleri şeylere dair bu teorik mülahazaya bağlıdır.

Elbette pek çok tipte metafizikler var, bu anlamda Aristoteles'in metafiziği Descartes'inki değildir ve İbn Sina'nınki de Nietzsche'ninki değildir. Bu yüzdendir ki, tek bir metafizik yok

ama metafizikler var denilebilmiştir. Bununlar birlikte, eğer metafizik teriminin bir anlama sahip olması gerekiyorsa ve eğer bu terim felsefi ve bilimsel geleneğimizin asli çabasını özetleyecekse, metafizik fikrini tekil anlamıyla muhafaza etmek ve onun kendilerinden hareketle farklı metafiziklerin bina edildiği kurucu esaslarını [*piliers*] hatırlamak önem arz ediyor. İşte bu deneme böyle bir girişime hasredilmiş bulunuyor.

Pre-metafiziğin (tam teşekküllü) bir *metafiziği* varsayıp varsaymadığını veyahut da onu önceleyip öncelemediğini sormak, gerçi cevaplandırılması güç olsa da başlı başına ilginç bir soru. Başka türlü soracak olursak, hangisi önce gelir: Pre-metafizik mi yoksa (“usule dayalı”) metafizik mi? Bizzat filozoflar bu konuda muhtelif görüşler serdettiklerine göre, bu sorunun sarıh ve vazıh bir cevabının bulunduğundan emin olunamaz. Hegel *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*’ne önsözde “Felsefe, düşünce yoluyla kavranan zamandır.” diye yazdığında, *sonradan* metafizik hâline sokulan bir pre-metafiziğin *başlangıçta* var olduğunu ima ediyor gibidir. Heidegger ise, kendi bakış açısıyla, büyük filozofların, daha sonra, açtıkları dönem için belirleyici hâle gelecek olan “varlık üzerine bir tezi” başlangıçta formüle ettikleri yolunda bir değerlendirmede bulunur: Buna göre, Platon’un *eidos* olarak varlık tezi, varlığı ona yöneltilmiş hâkim bakıştan hareketle tasarlayan düşünceyi mümkün kılacaktır veyahut da Descartes’in *cogito*’su modernliği başlatacaktır.

Kim haklı? Eğer cevap zorsa, bunun sebebi ilk çözümün yani metafizikte zamanının pre-metafiziğinin yoğunlaşmış hâlini gören çözümün onu döneminin ifadesine indirgemek suretiyle felsefeyi azımsama eğiliminde olması, buna mukabil, ikinci çözümün sanki felsefe, bir tek o, varlıkla ilişkimizi belirliyormuşçasına onu abartma eğiliminde olmasıdır. Philippe Capelle-Dumont felsefeyi ne azımsamak ne de abartmak gerektiğini söylerken

haklıdır.¹ Gerçekten de, mutlak bir tarzda ele alındıklarında, her iki tez de hakikatten uzak görünüyor: Bir yandan, bir düşünürün kendi dönemine muhalefet ederken dahi onun ruhu ve pre-metafiziği ile dolu olmadığını tasavvur etmek zordur. Diğer yandan-sa, filozofların neredeyse her zaman kendi dönemlerinden daha uzağı görerek sonradan felsefenin kendisi için, bilim ve ortalama insanın “pre-metafiziği” için belirleyici olan meçhul ufukları keşfeden yenilikçi düşünürler olduklarını söylemek doğrudur.

Varoluşu şeyler üzerine düşünülmüş bir değerlendirmeye istinat eden *homo sapiens* dediğimiz şu varlığın şeylerle tüm münasebeti gerçekte bu pre-metafiziğe bağlı olduğu hâlde, nasıl olup da ondan vazgeçebileceği anlaşılabilir bir şey değil her hâlükârda. İdeal olarak, bu pre-metafizik teorik ifadesini metafizikte buluyor. Hegel işte bu anlayış içinde “Metafizikten yoksun eğitilmiş bir halkın [veyahut da bir dönemin] en kutsal şeyden yoksun [*ohne Allerheiligstes*] bir mabet gibi olduğunu”² söyleyebilmiştir.

O hâlde zamanımızın pre-metafiziği neyden ibaret bulunuyor? Bu soruya verilecek üşengeç cevap gelecek dönemlerin bunu bizden daha iyi bileceğini söylemekten ibarettir. Doğrudur bu, zira müstakbel dönemler bizim bilmediğimiz ve gelişini görmüş olmadığımız şey hakkında daha iyi bir fikre sahip olacaklardır. Paul Ricoeur şimdiye nüfuz edilemezlikten bahsetmişti bu manada: Hiçbir Orta Çağ düşünürü “Orta Çağ’a ait” olduğunu düşünmüyordu ve Descartes *Metafizik Düşünceleri* kaleme alırken moderniteyi başlattığını muhtemelen bilmiyordu. Bununla birlikte, zamanımızın pre-metafiziğinin, skolastiğin bir terimini

1. Ph. Capelle-Dumont, *Dieu, bien entendu. Le génie intellectuel du christianisme*, Paris, Salvator, 2016, s. 61.

2. G. W. F. Hegel, *Science de la logique*’in birinci baskısına Önsöz (*Wissenschaft der Logik*, Lasson [ed.], Hamburg, Meiner, 1967, c. I., s. 4)

yeniden kullanabilirsek şayet, oldukça “nominalist” [adıcı] olduğunu söyleyebiliriz. Bu nitelemeye başvurmakla söylemek istediğimiz şu yalnızca: Ortalama insan, dünyanın; bilimin incelediği katı, fiziksel yasalarla çekip çevrilen “maddi” gerçekliklerin bir bütününde tüketilmesi yönünde “gıyaben” [*par défaut*] bir beklentiye sahip. Buna göre, bu genel yasalar, bizatihi mevcut olmadıklarından, hususi bir metafizik statüye de sahip değiller. Onlar gözlemin teşhis etmemize izin verdiği düzenlilikleri kavramsallaştırma tarzları olmalıdırlar olsa olsa. Demek ki bu yasalar veya tümeller, kendilerine tikel ve fiziksel gerçekliklerden ayrı varlıkların tekabül etmediği soyut mahiyette adlardan ibaret olmalıdırlar, öyle ki bu adlar söz konusu gerçeklikleri düşünmeye imkân sağlarlar. Nominalizmin güçlü fikri işte buradan kaynaklanıyor: Yalnızca tikel gerçeklikler vardır, tüm diğer sözüm ona gerçeklikler adlar (*nomina*) veya görme biçimleridir olsa olsa, nitekim onların tüm şekillenimleri fiziksel düzenliliklere göre tesadüfen gün yüzüne çıkmaktadır. Dünyaya dair nominalist idrakin Orta Çağa ait teolojik bir kökeni vardı: Orta Çağda ilahi âlim-i mutlaklık öz veya yasaların sabit bir düzeniyle uzlaşmaz görünüyordu, böylesi öz ve yasalar Tanrı’nın iradesini sınırlandırıyordu.

Zamanımızın daha radikal nominalizmi tinsel/manevi denen gerçeklikleri de etkiliyor: Fiziğin “ötesindeki” gerçeklikler ile zekâya/idrake ilişkin gerçeklikler bunlar. Fizik-ötesi [*transphysique*] gerçeklikler mevzu bahis olduğunda, hâkim pre-metafiziğin nominalizmi bu gerçekliklerin hiçbir biçimde mevcut olmadığına ve bu konuda ispat külfetinin de onların mevcudiyetini savunan kimselere düştüğüne dair hayli güçlü bir kanaate sahiptir (Buradaki döngü şu: Varoluş mefhumunun kendisi bu gıyabi pre-metafizik tarafından uzay-zamanda gözlemlenmeye veya ölçülmeye elverişli bir gerçeklik olarak tanımlanıyor). Bu fizik-ötesi gerçeklikleri kabul edenler onları irrasyonel bir inanç

gereğince kabul edeceklerdir, ama hiçbir ciddi bilim teyit etmeyecektir bu inancı. Tinin yani ruhumuzun gerçekliklerine gelince, pre-metafiziğimizin keskin eğilimi bunları beynimize izafe edilebilir etkinlikle eşleştirme yönündedir. Buna göre, her ruhi gerçeklik nöronların bir işidir. Bugün bilişsel bilimlerin [*sciences cognitives*] yararlandığı ve beynin taranmasıyla elde edilen verileri oradan çıkan fikirlerden daha etkili hâle getiren itibar buradan kaynaklanıyor.³ Bu bilimler bir pre-metafizik varsayıyorlar: Nominalizmin pre-metafiziğidir bu.

Bu nedenle nominalizmin zamanımızın aşılamaz metafizik ufku hâline geldiği söylenebilir. Ama o hakikaten de aşılmaz mıdır? Bizim pre-metafiziğimizin buna inanması tabiidir, zira her pre-metafizik kendisinin şeyleri mülhaza tarzının savunulabilir tek tarz olduğuna kanidir. Eğer bu doğruysa, tarihin cereyanında olsa olsa tek bir metafizik var olmuş olmalı. Oysa bu disiplinin tarihi şeyleri düşünmenin nominalizminkinden farklı tarzlarının mevcut olduğunu öğretiyor bize. Nominalizmin kendisi başka bir metafizikle yani tikel gerçekliklerin ancak daha genel idealardan ve düzenliliklerden pay aldıklarından dolayı varlığa ve istikrara sahip olduklarını savunan Platoncu metafizikle karşıtlık içinde doğmuştur. Tekil gerçekliklerin bir “anlam”a sahip olduklarını söylemenin başka bir tarzıydı bu: Onlar bir yerden geliyor ve bir ereğe boyun eğiyorlardı. Bu surette tinin ve zekânın izleri doğanın kendisinde yeniden bulunabilirdi. İşte

3. Bu safdilliğin aydınlatıcı bir eleştirisi için bkz. R. Tallis, *Aping Mankind. Neuromania, Darwinitis and the Misrepresentation of Humanity*, Durham, Acumen Publishing, 2011. Kendini tanrıtanımaz bir düşünür olarak tarif eden (s. 10) Raymond Tallis nöronlar üzerine çalışan bir bilim adamı. Bununla birlikte o “nöromani”nin yani davranışımızın tüm veçhelerini en yeni bilimin incelediği hâliyle beynimize giderek izah eden girişimin bilincin rolünü ve beşeri zekânın/idrakin ayırt edici özelliklerini marjinalize etme eğiliminde olduğunu düşünüyor. Önemli bir kitap.

Platon'un gerçekliğin idealarca kat edildiğini, bu ideaların da İyi ideası tarafından yönetildiğini göstermek suretiyle bir metafizik hâline soktuğu böyle bir pre-metafizikti.

Eğer yaygın olmayan ve yaygınlaşma eğilimi de taşımayan bu nominalizm teriminden sakınmak istiyorsak, zamanımızın pre-metafiziğinin “materyalist” olduğunu söyleyebiliriz ki, bu sıkça söylenmiştir. Gerçekte, etrafta rastladığımız pre-metafizik, maddeyi aşıkâr, indirgenemez, hatta münhasır bir gerçeklik olarak farz etmektedir, tüm varoluş maddeye indirgenebilirdir buna göre. Gelgelelim burada madde teriminin kendisinin bir idea metafiziğini önceden varsaydığı unutulmaktadır. Gerçi pek bilinmese de, madde mefhumu Latince ve Yunancada (Latince *mater*, Yunancada *meter*) annelik ideasını akla getirir. Cicero gibi Latin düşünürler Yunanca *hulè* ideasını *materia* terimiyle tercüme etmeyi denemişlerdir – şeylerin kendisinden yapıldığı ve neyse o olarak saf hâlde yani formsuz bir şekilde asla verilmeyen (ki Yunanlar için bu kavramın güçlük çıkarması bu sebeptendir) bir nevi hamuru, “ahşabı” veyahut da “ne ise ne”yi belirtmek üzere *hulè* terimini Aristoteles gündeme getirmişti. Adlandırılması güç olan bu “gerçeklik”, Yunan metafizikçiler için ideaların damgasını kabul eden gerçekliktir. Duyulur şeylerin bir nevi döküm kalıbı veyahut da rahmi olan bu *hulè* hiçbir şekilde olduğu gibi verilmeyen, çünkü verilen her şey, özel bir şekillenime sahiptir. Öyle ki bu şekillenim, ellediğimiz ve gördüğümüz şeylerin –*hulè* ve *materia*’nın adlandırmak istediği “belirsiz bir madde” yoluyla değil de– bir form yoluyla belirlenmiş bir gerçekliği temsil etmesini sağlar. Portakallarla, denizkazlarıyla veyahut da matematiksel varlıklarla karşılaşırız, yoksa onların kendisinden yapıldığı *hulè* ile değil hiçbir şekilde. Bu şeyler *hulè* değildirler ama bir tümel yoluyla belirlenmiş gerçekliklerdir, öyle ki *hulè* onların dayanağı veyahut da kabından başka bir şey değildir.